

УДК 81'255

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-12.21>

ГРАМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ СТАТТІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Пальчевська Олександра Святославівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Маланюк Марія Степанівна

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Саламін Надія Андріївна

здобувач освіти за 2 магістерським рівнем

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Розвідку присвячено дослідженню граматичних особливостей перекладу науково-популярного тексту статей інтернет-ресурсу ВВС. Науково-популярними прийнято називати такі видання, що, як і наукові, містять результати теоретичних чи експериментальних досліджень у галузях науки, культури, мистецтва й техніки, однак матеріал в яких викладений у доступній для читача-неспеціаліста формі. Основне призначення таких видань – популярно подати нефахівцям з даної проблематики певні наукові знання. На початку підготовки до друку кожного такого видання важливо уявити коло потенційних читачів (покупців, споживачів) нового видавничого продукту. для англомовних науково-популярних статей домінуювальними типами переданої інформації є когнітивна й оперативна, значно рідше – емоційно-оцінна. Автори зазначають, що найпоширенішими трансформаціями є зміна порядку слів у реченні, цілісне перетворення структури речення, опускання значимих компонентів речення, граматична заміна. Особливої уваги заслуговують перетворення пасивного стану в активний та численні трансформації заміни. До останніх відносимо заміну форми слова, частини мови, перехід однини в множину. Зауважено, що морфологічні трансформації при перекладі науково-популярних статей є набагато менш частотними ніж синтаксичні.

***Ключові слова:** граматичні аспекти перекладу, науково-популярна стаття, ВВС, трансформація, інтерпретація.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Науково-популярна література стає об'єктом лінгвістичних досліджень у другій половині ХХ століття. Лінгвістами вивчаються прагматичні установки науково-популярного тексту, його типологічні особливості та стильова приналежність. Розвиваються дослідження в галузі лексичної, стилістичної та граматичної організації науково-популярного тексту, а також у галузі його когнітивної структури. Разом з тим, уточнюються особливості різних жанрів науково-популярного стилю (науково-популярних журнальних статей, інтернет-статей, книг, енциклопедій, лекцій), та конкретизуються різні характеристики текстів, що

описують якусь конкретну науку (авіацію, медицину, інформаційні технології, екологію тощо). Особлива увага приділяється граматичним та лексико-семантичним аспектам перекладу науково-популярних статей.

Аналіз останніх досліджень. Науково-популярними прийнято називати такі видання, що, як і наукові, містять результати теоретичних чи експериментальних досліджень у галузях науки, культури, мистецтва й техніки, однак матеріал в яких викладений у доступній для читача-неспеціаліста формі. Основне призначення таких видань – популярно подати нефахівцям з даної проблематики певні наукові знання. На початку підготовки до друку кожного такого видання важливо уявити коло

потенційних читачів (покупців, споживачів) нового видавничого продукту (Четверікова, 2016).

Науково-популярні статті – це джерело, звідки черпає наукову інформацію більшість людей, які цікавляться наукою. Цільова аудиторія науково-популярного тексту – читач, який не має спеціальних знань, не володіє основною термінологією в тій чи іншій галузі науки. При характерній науковому стилю логічності викладу в таких статтях присутня емоційно-експресивна складова, коли автор має право висловити своє ставлення до наукового відкриття, що обговорюється, або вдається до інших способів, щоб зацікавити читача і утримати його увагу.

Т.Г. Король слушно зазначає, що для англomовних науково-популярних статей домінують типами переданої інформації є когнітивна й оперативна, значно рідше – емоційно-оцінна (Король, 2019).

Різним аспектам аналізу науково-популярного дискурсу присвячено роботи лінгвістів у галузі теорії науково-популярного дискурсу (Ф.С. Бацевич, Н.Ф. Непийвода, М.Д. Феллер, Т.В. Яхонтова), вивчення різних жанрів науково-популярного дискурсу (А.М. Науменко, Т.Б. Маслово, С.Ф. Соколовська, Л.П. Єфімов, Н.О. Школьна), термінознавства (Л.П. Білозерська, А.Б. Литвинюк, І.Ю. Афоніна Г.В. Сивокінь), перекладознавства (В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, І.В. Корунець, О.В. Ребрій).

Актуальність дослідження визначається важливістю подальшого аналізу граматичних принципів перекладу текстів науково-популярного жанру та виявленням закономірностей вибору граматичних відповідників у процесі їх перекладу.

Формулювання мети та завдань статті. Основна мета дослідження полягає в тому, щоб розкрити механізм формування граматичної організації тексту англomовної науково-популярної статті BBC та її перекладу, спираючись на вивчення тих граматичних моделей, які характеризують оригінальний текст та його українськомовний відповідник.

Основна мета визначає постановку та вирішення наступних конкретних завдань:

- Систематизувати основні підходи до вивчення граматичних особливостей перекладу науково-популярного тексту;

- Виокремити основні граматичні структури, що реалізуються в англomовних науково-популярних статтях BBC, та співвіднести їх із відповідними структурами в перекладі сайту українською мовою.

Матеріалом дослідження стали науково-популярні тексти інтернет-ресурсу (www.bbc.com (The BBC) та його україномовної сторінки (www.bbc.com/ukrainian), які відносяться до рубрики наука.

Виклад основного матеріалу. За свідченням О. Кривенко та О. Цимбалисти кожен функціональний стиль має свій набір формуючих факторів, що впливають на переклад. У перекладах публіцистичних текстів з англійської українською мовою можна зустріти безліч лексико-граматичних і граматичних трансформацій (Кривенко, Цимбалиста, 2020).

А. Гудманян та Х. Галицька наголошують на тому, що граматичний рівень характеризується застосуванням трансформацій, наприклад, модуляції, калькування, експлікації або описового перекладу, транслітерації, генералізації та конкретизації (Гудманян, Галицька 2022).

Розглянемо деякі приклади аналізу граматичних перекладацьких трансформацій науково-популярної статті BBC.

Перестановка. Порядок слів в англійському реченні фіксований, оскільки в англійській мові відсутні відмінникові закінчення, за якими, наприклад, українською мовою можна визначити, яким членом речення є це слово або група слів (Кобыакова, 2018).

Тому при перекладі науково-популярної статті перекладі часто використовують прийом перестановки. Наприклад: *And they say the information will help in the conservation of the critically endangered species* (www.bbc.com, 2022). *Ця інформація допоможе зберегти вид, що перебуває під загрозою зникнення, переконані вчені* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Перестановка може використовуватись для того щоб у мові перекладу наголосити на важливості якогось певного компонента, як от у приведеному прикладі лексема *now* переноситься на перше місце в реченні: *The researchers have now tagged adult eels in the Azores, showing they can swim all the way to the Sargasso Sea* (www.bbc.com, 2022). *Тепер дослідники точно знають, що вони можуть допливати аж до Саргасового моря* (www.bbc.com/ukrainian, 2022). У наступному прикладі спостерігається перестановка обставини часу з кінцевої позиції речення у середину, що характерно для української мови: *Eel specialist at the Environment Agency, Dan Hayter, has been monitoring eels in the River Blackwater in Essex for 20 years and has seen a drastic decline over that time* (www.bbc.com, 2022). *Фахівець з вугрів з Агентства довкілля Ден Хейтер спостерігав за вуграми в річці Блеквотер в британському Ессексі*

протягом 20 років і за цей час зафіксував різке скорочення їхньої популяції (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Фіксованим порядком слів вмотивовано прийом перестановки помічений у наступному прикладі: "We do catch eels here every single year," he explained. "Compared with the historic numbers, they're very low now, and there's been a 95% decline since the 1980s" (www.bbc.com, 2022). «Ми ловимо тут вугрів щороку, – пояснює він. – Їхня популяція дуже постраждала. У порівнянні з початком 1980-х років вона скоротилася на 95%» (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Цілісне перетворення. У перекладі заголовку статті перекладач застосовує розповсюджений прийом цілісного перетворення, відбувається додавання ще одного речення: *Ancient eel migration mystery unravelled* (www.bbc.com, 2022). *Подорож довжиною в життя. Вчені розгадали таємницю міграції вугрів* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Прийом цілісного перетворення може реалізовуватись через комплексні трансформації тексту. Так, у наступному прикладі перекладач перш за все розподіляє речення оригінального тексту на два: *The European eel faces many hazards throughout its life cycle, including changes to ocean currents caused by climate change, pollution, poaching and obstacles in waterways such as dams and weirs* (www.bbc.com, 2022). *Вугор європейський стикається з багатьма небезпеками протягом свого життєвого циклу. Це, зокрема, зміни океанічних течій, спричинені зміною клімату, забруднення довкілля, браконьєрство і перешкоди на водних шляхах, як-от дамби та греблі* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Заміна. Окрім цього можна спостерігати лексичні заміни та додавання лексичних компонентів, які зумовлюється розподілом одного речення на два.

З метою полегшення сприйняття тексту читачем перекладач вдається до перетворення одного речення у два: "We thought if we could tag eels in the Azores then we might fill that gap – and we have managed this – we can confirm we have filled in that final leg of the journey to the Sargasso Sea" (www.bbc.com, 2022). «Ми думали, якщо зможемо якось позначити вугрів на Азорських островах, то заповнимо цю прогалину – і нам це вдалося. Ми можемо підтвердити, що знаємо останній етап подорожі до Саргасового моря» (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Одними із найпоширеніших видів граматичних трансформацій є заміни, які можуть стосуватись заміни форми слова, частини

мови, елементів речення, типу речення. Заміна пасивного стану на активний є перекладацьким прийомом, який характерний саме для перекладу науково-популярної статті. У наступному прикладі пасивну конструкцію is classed as замінено на перебуває: *The European eel is classed as critically endangered* (www.bbc.com, 2022). *Вугор європейський перебуває під загрозою зникнення* (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Пасивну конструкцію *has long been suspected* замінено на активну *здогадувались давно*. Окрім того, завдяки переходу із пасивного стану в активний в українському перекладі з'являється іменник у множині *науковці*, що вказує на виконавця дії: *Although this final destination has long been suspected, until now there has been no direct evidence* (www.bbc.com, 2022). *Про цей кінцевий пункт призначення науковці здогадувались давно, але прямих доказів досі не було* (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Пасивну конструкцію *being counted* замінено на активну *що оселилися*. З метою ефекту конкретизації, перекладач вводить у українському варіанті частку *що*: *Young eels being counted at the River Blackwater in Essex* (www.bbc.com, 2022). *Молоді вугри, що оселилися в річці Блекуотер в Ессексі* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Пасивний стан при трансформуванні в українській мові в активну форму може виконувати функцію уточнення: *The mRNA technology being used works by sending an instruction or blueprint to cells to produce an antigen or protein* (www.bbc.com, 2022). *Технологія мРНК, яку вони використовують, надсилає клітинам «інструкції» для виробництва антигену або білка* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

У науково-популярному перекладі розповсюдженим є прийом заміни одного часу на інший. Наприклад: "We do catch eels here every single year", he explained. "Compared with the historic numbers, they're very low now, and there's been a 95% decline since the 1980s" (www.bbc.com, 2022). «Ми ловимо тут вугрів щороку, – пояснює він. – Їхня популяція дуже постраждала. У порівнянні з початком 1980-х років вона скоротилася на 95%» (www.bbc.com/ukrainian, 2022). У наведеному прикладі спостерігаємо заміну дієслова у минулому часі на дієслово у теперішньому часі: *he explained* – *пояснює він*. Така заміна вмотивовується відмінностями у граматичних особливостях науково-популярного стилю англійської та української мов.

Конструкцію у теперішньому доконаному часі *has long puzzled* замінено на *вже давно*

бентежить у теперішньому: *The life cycle of the eel has long puzzled scientists. Even the Greek philosopher Aristotle pondered the question of where eels came from, deciding that they sprang up spontaneously from the mud* (www.bbc.com, 2022). Життєвий цикл вугра вже давно бентежить науковців. Ще грецький філософ Аристотель замислювався над тим, звідки взялися вугри, припустивши, що вони самозароджуються в болотяному мулі (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Ще один специфічний випадок заміни розглянемо у наступному реченні: *Unravelling the routes taken and locating where eels spawn is critical for understanding the reasons behind their decline and to inform conservation measures* (www.bbc.com, 2022). З'ясування пройдених маршрутів та визначення місць нересту вугрів має вирішальне значення для розуміння причин скорочення їхньої популяції та розробки заходів зі збереження виду (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Дієслово *to spawn* із значенням (of a fish, frog, mollusc, crustacean, etc.) release or deposit eggs. перекладається іменником *нерест*. Відповідно ми можемо спостерігати явище конверсії.

Для перекладу науково-популярних статей характерні часті заміни однієї частини мови на іншу. Так, наприклад, у наступному текстовому фрагменті іменник *creatures* замінено на займенник їх: *By fitting eels with satellite tags, researchers have tracked the creatures on the final leg of the route* (www.bbc.com, 2022). Прикріпивши до вугрів супутникові мітки, дослідники відстежили їх на останньому етапі маршруту (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Така заміна зумовлюється характерним частотним використанням займенників у науково-популярному стилі української мови.

У наступному прикладі бачимо заміну іменника *conservation* на дієслово *зберегти*: *And they say the information will help in the conservation of the critically endangered species* (www.bbc.com, 2022). Ця інформація допоможе зберегти вид, що перебуває під загрозою зникнення, переконані вчені (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Окрім того дієприкметник минулого часу *endangered* замінено на цілий дієприкметниковий зворот *що перебуває під загрозою зникнення*.

Іменник може замінитись на займенник: *The researchers have now tagged adult eels in the Azores, showing they can swim all the way to the Sargasso Sea* (www.bbc.com, 2022). Тепер дослідники точно знають, що вони можуть допливати аж до Саргасового моря (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Іноді при перекладі відбувається заміна множини іменників

на одну як от: *species* – вид. Можлива також трансформація однини в множину. Наприклад: *"This is the first time we've been able to track eels to the Sargasso Sea and we are delighted we have the first direct evidence of adult European eels reaching their spawning area"*, said Ros Wright of the Environment Agency, who led the research (www.bbc.com, 2022). «Ми вперше змогли відстежити вугрів у Саргасовому морі, і ми раді, що отримали перші прямі докази того, що дорослі європейські вугри досягають свого нерестовища», – сказала Рос Райт з Агентства охорони довкілля, що керувала дослідженням (www.bbc.com/ukrainian, 2022). У цьому фрагменті іменник *evidence* передається іменником в множині *докази*.

Опущення. Опущення це трансформація коли перекладач опускає якийсь член речення. Наприклад: *Scientists have unravelled a mystery surrounding one of nature's most incredible journeys* (www.bbc.com, 2022). Вчені розкрили таємницю однієї з найнеймовірніших подорожей природи (www.bbc.com/ukrainian, 2022). У цьому прикладі опущено компонент речення *surrounding*, зі значенням «що оточує». *Although this final destination has long been suspected, until now there has been no direct evidence. Про цей кінцевий пункт призначення науковці здогадувались давно, але прямих доказів досі не було* (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Перекладач опускає *until now* до цього часу.

Можливі також опущення ввідних компонентів речення. Наприклад: *And they say the information will help in the conservation of the critically endangered species* (www.bbc.com, 2022). Ця інформація допоможе зберегти вид, що перебуває під загрозою зникнення, переконані вчені (www.bbc.com/ukrainian, 2022). У цьому текстовому фрагменті перекладач опускає конструкцію *and they say кажуть*, яка є розмовною. У наступному прикладі можна спостерігати опущення двох компонентів – *about eel migration, never*. *Their journey will reveal information about eel migration that has never been known before* (www.bbc.com, 2022). Їхня подорож розкриє інформацію, про яку раніше не було відомо (www.bbc.com/ukrainian, 2022). Приклад демонструє як перекладач опускає конструкцію *as far as*: *"We knew they could get as far as the Azores, but that final leg was just undiscovered country"*, said Ros Wright (www.bbc.com, 2022). «Ми знали, що вони можуть дістатися Азорських островів, але останній етап залишався загадкою», – каже Рос Райт (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Трансформація опущення може призвести до зміни синтаксичної структури речення:

BioNTech: Could Covid vaccine technology crack cancer? (www.bbc.com, 2022). *Чи може технологія вакцин від Covid допомогти лікувати рак* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Морфологічні трансформації. Морфологічні трансформації при перекладі науково-популярних статей є набагато менш частотними ніж синтаксичні. Можна навести приклад опущення афікса із частковою зміною терміна: *co-founded* – *заснували*. *Professors Ugur Sahin and Ozlem Tureci co-founded the German company BioNTech in 2008, exploring new technology involving messenger RNA (mRNA), to treat cancer* (www.bbc.com, 2022). *Професори Угур Сахін і Озлем Туречі у 2008 році заснували німецьку компанію BioNTech, де досліджували нову технологію, що використовує матричну РНК (мРНК) для лікування раку* (www.bbc.com/ukrainian, 2022).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянувши граматичні особливості перекладу науково-популярної статті BBC нами було зауважено, що найпоширенішими трансформаціями є зміна порядку слів у реченні, цілісне перетворення структури речення, опускання значимих компонентів речення. Особливої уваги заслуговують перетворення пасивного стану в активний та численні трансформації заміни. До останніх відносимо заміну форми слова, частини мови, перехід однини в множину. Зауважено, що морфологічні трансформації при перекладі науково-популярних статей є набагато менш частотними ніж синтаксичні. Перспективним вважаємо комплексне дослідження співвідношення лексико-граматичних та лексико-семантичних трансформацій у перекладі текстів науково-популярних статей BBC українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудманян А. Галицька Х. Граматичні та синтаксичні особливості перекладу англійськомовних військово-політичних текстів. *Advanced Linguistics*. 2022. № 10. С. 52–58.
2. Король Т. Г. Англійськомовна науково-популярна стаття в галузі управління як об'єкт перекладу. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2019. № 2. С. 230–237.
3. Кривенко О.В. Цимбаліста О.А. Граматичні перекладацькі трансформації під час перекладу англійськомовних текстів публіцистичного стилю. *Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. 2020. № 1. С. 91–96.
4. Четверікова О.Р. Комунікативні та лінгвокультурологічні передумови дослідження науково-популярного тексту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2016. Вип. 35. С. 178–183.
5. Kobyakova I.K. Grammatical Aspects of Translation *Філологічні трактати*. 2018. № 10(2). С. 60–66.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Ancient eel migration mystery unraveled. [Режим доступу]: <https://www.bbc.com/news/science-environment-63259738>
7. Подорож довжиною в життя. Вчені розгадали таємницю міграції вугрів. [Режим доступу]: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63271252?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bmeta.ua%5D>

REFERENCES

1. Hudmanyanyan, A. Halytska, H. (2022). Grammatical and syntactic peculiarities of English-language military and political texts translation. [Grammatical and syntactic peculiarities of English-language military and political texts translation]. *Advanced Linguistics*. № 10. S. 52–58 [in Ukrainian].
2. Korol, T. H. (2019) English-language popular scientific article in the field of management as an object of translation. [English-language popular scientific article in the field of management as an object of translation]. *Mova i mizhkulturna komunikatsiya*. № 2. S. 230–237 [in Ukrainian].
3. Kryvenko, O.V. Tymbalysta, O.A. (2020). Grammatical transformations of the English-language texts translation in the journalistic style. *Naukovyy visnyk KHDU. Seriya Germanistyka ta mizhkulturna komunikatsiya*. № 1. S. 91–96 [in Ukrainian].
4. Chetverikova, O.R. (2016). Communicative, linguistic and cultural prerequisites for the study of popular scientific text. [Communicative, linguistic and cultural prerequisites for the study of popular scientific text.]. *Naukovyy visnyk Izmayil'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Seriya "Filolohichni nauky"*. Vyp. 35. S. 178–183 [in Ukrainian].
5. Kobyakova, I.K. (2018). Grammatical Aspects of Translation [Grammatical Aspects of Translation]. *Filolohichni traktaty*. № 10(2). S. 60–66 [in English].

GRAMMATICAL ASPECTS OF THE POPULAR SCIENTIFIC ARTICLE TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

Palchevska Oleksandra Sviatoslavivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska, Str., Lviv, Ukraine*

Malanyuk Maria Stepanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska, Str., Lviv, Ukraine*

Salamin Nadia Andriivna

*Master's student
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska, Str., Lviv, Ukraine*

The article is devoted to the grammatical features of the BBC Internet resource articles popular scientific text translation study. The main style-forming factors characterizing the BBC functional language style are the language function (informative, persuasive function, etc.), social consciousness form (science, politics, etc.), the main form of language (written, oral), the typical type of speech (monologue, dialogue), and dominate over the method of article translation. Such publications like scientific ones, contain the results of theoretical or experimental research in the fields of science, culture, art, and technology, but the material is presented in a form accessible to a non-specialist reader, and are called popular science publications. The main purpose of such publications is to popularly provide non-specialists with certain scientific knowledge on this issue. At the beginning of preparation for the printing of each such publication, it is important to imagine the circle of potential readers (buyers, consumers) of the new publishing product. For English-language popular scientific articles, the dominant types of transmitted information are cognitive and operational, much less often – the emotional and evaluative. The authors note that the most common transformations are a change in the sentence word order, a complete transformation of the sentence structure, omission of significant sentence components, and grammatical substitution. The transformation of the passive voice into the active and numerous substitution transformations deserve special attention. The latter include the replacement of word forms, parts of speech, and the transition from singular to plural. It is noted that morphological transformations in the translation of popular scientific articles are much less frequent than syntactic transformations.

Key words: *grammatical aspects of translation, popular scientific article, BBC, transformation, interpretation.*